

Judėjimo negalią turinčių paauglių patirtys: švietimo socialinis laukas

JURGITA SUBAČIŪTĖ

Lietuvos komunikacijos asociacija, Maironio g. 7, 01116 Vilnius

El. paštas jurgita.subaciute7@gmail.com

Remiantis Pierre'o Bourdieu lauko teorija, fundamentaliomis *laukas* ir *habitus* sąvokomis, straipsnyje pristatomas judėjimo negalią turinčių paauglių patirčių tyrimas, analizuojamas švietimo socialinio lauko realijos. Duomenys surinkti naudojant pusiau struktūrizuoto interviu tyrimo metodą. Šis kokybinis tyrimas – judėjimo negalią turinčių paauglių socialinės realybės švietimo įstaigose atspindys.

Raktažodžiai: habitus, laukas, negalia, patyčios, švietimas

ĮVADAS

Neįgaliųjų padėtis švietimo įstaigose nėra nauja tema, tačiau net ir kintančioje, modernioje visuomenėje ji vis dar išlieka aktuali. Gausu mokslo darbų, nagrinėjančių įvairias negalią turinčių asmenų patirtis švietimo įstaigose tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Belgijos mokslininkai (Ajoulat, Doumond 2009) tyrė organų transplantaciją patyrusių paauglių integraciją į švietimo lauką. Negalią turintiems asmenims mokykloje kylančias problemas analizavo įvairių šalių tyrėjai (Hallahan, Kauffman 2003; Lanners, Lanners 2008). Ši tema nesvetima ir Lietuvos mokslininkams. A. Brazienė, I. Mikutavičienė (2013) ir U. Žalkauskaitė (2016) tyrė Lietuvos jaunimo (taip pat ir negalią turinčio jaunimo) perėjimo iš švietimo sistemos į darbo rinką problemas.

Negalia, kaip tyrimo objekto samprata, įvairiais rakursais atsispindi ir kitų Lietuvos tyrėjų darbuose. Itin plati ir reikšminga J. Ruškaus (2002) negalios fenomeno analizė; J. Ruškaus, G. Mažeikio (2007) neįgalumo ir socialinio dalyvavimo tyrimai. Pažymėtini ir kitų autorių darbai: J. Pivorienė (2001; 2003) gilinasi į fiziškai neįgalių žmonių socialinės integracijos ypatumus ir Lietuvoje egzistuojančius jos modelius; J. Viluckienė (2008; 2011; 2012; 2015) atliko judėjimo negalią turinčių asmenų gyvenamojo pasaulio fenomenologinę analizę, tyrė neįgaliųjų, informacinių technologijų vartotojų, skaitmeninę atskirtį kaip socialinės nelygybės formą; R. Ruolytė-Verschoore (2012) analizavo neįgaliųjų patirtis švietimo sistemoje; D. Rėklaitienė, S. Karpavičiūtė, J. Požėrienė (2011) tyrė fiziškai neįgalių asmenų gyvenimo kokybę darbinės veiklos ir šeiminių padėties požiūriais.

Sparti naujųjų, išmaniųjų technologijų plėtra suteikia galimybių mokytis net neišėjus iš namų, dirbti nuotoliniu būdu. Tačiau realus švietimo laukas ir patirtys jame visada bus pranašesni už „saugią“ namų aplinką. Straipsnyje keliama mokslinė problema: judėjimo negalią turinčių mokinių ribotumą (ir fizinių) probleminė įtaka jų mokymuisi kartu su sveikaisiais

bendrojo lavinimo mokyklose. Teoriniu straipsnio pagrindimu tampa prancūzų sociologijos klasiko Pierr'o Bourdieu lauko teorija, *habitus* ir *skilusio habitus* sampratos. Habitus čia suprantamas kaip socializacijos padarinys, t. y. įgytas per patirtis, tačiau tapęs tokia neatskiriama žmogaus dalimi, kad ją galima laikyti antrąja prigimtimi (Bourdieu, Wacquant 2003: 158). Tyrime prieita ir prie skilusio habitus sąvokos. Habitus skilimas yra nulemtas egzistencinių sąlygų dramatiško pasikeitimo, kurios verčia keisti gyvenimo būdą iš esmės (Friedman 2015)¹. Na, o lauką galima išivaizduoti kaip erdvę, į kurią patekusiam objektui tenka prisitaikyti. Lauko ribos yra ten, kur baigiasi lauko veikmė (Bourdieu, Wacquant 2003: 135). Paauglystė straipsnyje apibrėžiama kaip tarpsnis, kuriame dominuoja „socialinės problemos“, apibūdinančios paauglio patiriamas individualias paauglystės laikotarpio krizes ir šeimoje bei mokykloje išgyvenamas kasdienės patirtis (Abercrombie et al. 2006: 8).

Vadovaujantis lauko teorijos samprata, straipsnyje analizuojamos judėjimo negalią turinčių paauglių patirtys švietimo socialiniame lauke. Siekiama išsiaiškinti, su kokiais problemomis jie susiduria švietimo sistemoje. Tikslui pasiekti naudojamas pusiau struktūrizuoto interviu metodas. Apklausti 12–18 metų amžiaus (26) judėjimo negalią turintys paaugliai. Iš jų 14 judėjimo negalią įgijo po traumų, nelaimingų atsitikimų autoįvykiuose ar patyrė sunkias traumas sportuodami. Likusieji 12 jau gimė su judėjimo negalia. Norint įsigilinti į judėjimo negalią turinčių mokinių socialines patirtis švietimo įstaigose, apklausti ir papildomi informantai: socialinė pedagogė, dirbanti kartu su judėjimo negalią turinčiais ir sveikais paaugliais (1); judėjimo negalią turinčių paauglių tėvai (1) ir (2) įgimtą judėjimo negalią turintys 29 metų asmenys. Jie tapo savotiškais ekspertais. Dabartines paauglių patirtis buvo galima įvertinti pasitelkus retrospektyvų suaugusio asmens požiūrį. Tyrimas atliktas 2015 m. Vilniaus universitetinėje vaikų ligoninėje (Vilnius) ir šios ligoninės filialo reabilitacinėje sanatorijoje „Saulutė“ (Druskininkai). Judėjimo negalią turinčių paauglių patirčių analizė švietimo sistemoje atskleidžia įvairius, dažnai skaudžius išgyvenimus. Būtent patirčių sklaida ir pažinimas leidžia geriau suprasti kylančias problemas ir ieškoti jų sprendimų būtų. Remiantis mokslinės literatūros analize ir interviu analizės medžiaga, straipsnyje siekiama atskleisti ir išanalizuoti švietimo įstaigų pritaikymo judėjimo negalią turintiems paaugliams problematiką; įvertinti mokymosi namuose privalumus ir trūkumus; atskleisti judėjimo negalią turinčių asmenų problemas švietimo įstaigose. Laikantis sociologinių tyrimų etikos ir Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo, tyrimo dalyviams suteikti raidiniai kodai. Skaičius prie raidės atspindi jų amžių. Informacija apie amžių leidžia suprasti tyrimo dalyvio įgytos ar įgimtos negalios trukmę, kuri neabejotinai apibrėžia ir sukauptas patirtis.

ŠVIETIMAS JUDĖJIMO NEGALIĄ TURINTIEMS ASMENIMS – LAIPTUOTA SOCIALINĖ REALYBĖ

Lietuvos švietimo, mokslo ir sporto ministerija pranešime spaudai² skelbia, kad Pasaulio švietimo forume, vykusiame Incheone, Pietų Korėjoje, 2015 m. gegužės 21 d. patvirtinta deklaracija „Švietimas 2030: siekiant įtraukaus, teisingo, kokybiško švietimo ir mokymosi visą gyvenimą visiems“. Naujoji deklaracija apibrėžia bendrą pasaulio švietimo bendruomenės poziciją dėl ateities švietimo gairių, tikslų ir pagrindinių uždavinių 2015–2030 metams.

¹ Friedman, S. (2015) 'Habitus Clivé and the Emotional Imprint of Social Mobility', *Sociological Review*, No. 64, p. 129–147. Prieiga per internetą: <https://www.thesociologicalreview.com/blog/what-is-the-habitus-clive.html> žr. 2019 m. gruodžio 6 d.

² Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pranešimas spaudai: https://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/naujienos_1/pasaulio-svietimo-forume-apsispresta-del-ateities-svietimo-gairiu-, žr. 2019 m. gruodžio 16 d.

2010 m. priimta Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija, pripažįstanti lygias neįgaliųjų teises gyventi bendruomenėje ir savarankiškai pasirinkti gyvenamąją vietą ar mokslo įstaigą, tarsi priminė, kad reali situacija Lietuvoje neatitinka teisės dokumentuose įtvirtintų normų. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komitetas rekomendacijose Lietuvai su nerimu atkreipia dėmesį į tai, kad daug negalią turinčių mokinių, ypač regėjimo, klausos, psichosocialinių ar intelekto sunkumų, iš ikimokyklinio, pradinio ar vidurinio lavinimo įstaigų yra nukreipiami į specialiąsias mokyklas ir privalo jas lankyti dėl nepakankamai pritaikytų sąlygų, neužtikrinto prieinamumo ar dėl kitų priežasčių bendrojo švietimo sistemoje (JT).³

Stebina tai, kad šiuolaikinėje visuomenėje neįgaliųjų integracijos švietimo sistemoje problemos dažniausiai siejamos tik su aplinkos pritaikymo neįgaliesiems trūkumu. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programos patvirtinimo“⁴ 10.4. punkte rašoma, kad mokyklų (bendrojo ugdymo, specialiųjų, aukštųjų) ir kitų švietimo įstaigų aplinka nepritaikyta neįgaliesiems, trūksta metodinės pagalbos švietimo įstaigoms ir tėvams ugdant neįgalius (specialiųjų ugdymosi poreikių) vaikus. 2007–2013 m. Europos Sąjungos SF pararamos lėšomis Lietuvoje renovuota apie 300 mokyklų, tačiau jų aplinka nebuvo pritaikyta neįgaliųjų poreikiams, didžiausias dėmesys buvo skiriama stogo dengimo darbams, apšiltinimui (LRV nutarimas „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programos“). Alternatyvioje ataskaitoje dėl JT Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje pristatomas 2011–2015 m. Lietuvos žmonių su negalia sąjungos organizuotas projektas „Be slenksčių“. Duomenys atskleidė, kad iš 109 aplankytų įvairiuose Lietuvos miestuose esančių gimnazijų, progimnazijų, mokyklų, aukštųjų mokyklų tik 16,5 % visiškai pritaikytos judėjimo negalia ar sutrikimų turintiems asmenims, 32,2 % – iš dalies pritaikytos ir net 52,3 % – iš viso nepritaikytos. Didžiausias iššūkis yra pasiekti, kad bet kokią negalią turintys vaikai pagal savo galimybes ir gebėjimus įgytų kokybišką išsilavinimą⁵. Deja, net ir šiuolaikinėje, mokslo ir technologijų pažanga besididžiojančioje visuomenėje, to nėra. Žmonėms su judėjimo negalia nepritaikytos ne tik švietimo įstaigos, bet ir viešosios kultūrinės erdvės. Tai kelia rūpestį ir JT Neįgaliųjų teisių komitetui, kuris savo požiūrį išsakė 2016 m. balandžio 20 d. bendrosiose pastabose dėl pirminės Lietuvos ataskaitos. Komitetui susirūpinimą kelia pranešimai, kad viešosios kultūrinės erdvės, tokios kaip UNESCO pasaulio paveldo vietos, vis dar iš esmės neprieinamos asmenims su negalia. Trūksta valstybės, Konvencijos šalies, dokumentų, įrodančių, kaip Europos Sąjungos SF padeda šalinti minėtas problemas. Komitetas rekomenduoja valstybei, Konvencijos šaliai, glaudžiai bendradarbiaujant su negalią turintiems asmenims atstovaujančiomis organizacijomis, imtis būtinų žingsnių, kad būtų užtikrinta galimybė negalią turintiems asmenims naudotis aktyvaus poilsio, laisvalaikio, sporto vietomis bei UNESCO pasaulio paveldo objektais ir teikiamomis paslaugomis⁶.

³ Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komitetas rekomendacijose Lietuvai, https://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335882 žr. 2019 m. gruodžio 19 d.

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programos“, https://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=437985&p_query=&p_tr2=2, žr. 2019 m. kovo 16 d.

⁵ Alternatyvi ataskaita dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje. Prieiga per internetą: https://draugija.lt/wpcontent/uploads/2016/01/JT_Neigaliuju_teisiu_konvencijos_Alnatyvioji_ataskaita-1.pdf, žr. 2019 m. gruodžio 16 d.

⁶ Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos rekomendacijos Lietuvai. 30 str., 60 punktas. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių komiteto rekomendacijos Lietuvai. 2016. Prieiga per internetą: <https://www.ndt.lt/jungtiniu-tautu-neigaliuju-teisiu-komiteto-rekomendacijos-lietuvai/>, žr. 2019 m. liepos 9 d.

Judėjimo negalią turintiems asmenims nepritaikyta aplinka išstumia juos iš įprastos švietimo sistemos. Jie priversti mokytis namuose, kur ir gyvena, t. y. priversti izoliuotis nuo švietimo sistemos ir realių kasdienių, mokykloje patiriamų, gyvenimiškų situacijų. Visas socializacijos procesas yra įrėmintas tarp kambario sienų. Paauglystės periodu įgijus negalią, jiems tenka mokytis namuose arba keisti mokyklą, kurioje susiduria su naujais socialiniais agentais.

MOKYMAS(SIS) NAMUOSE – (NE)SAUGI ZONA

Teisę į mokslą turime visi – tiek sveiki, tiek negalią turintys asmenys. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija įpareigoja sudaryti sąlygas mokytis bendrose mokyklose ir bendrose klasėse tiek sveikiems, tiek negalią turintiems mokiniams⁷. Švietimo sistema siekia, kad žmonės dalyvautų socialiniame gyvenime. Jei mokykloje mokysis vaikai su įvairiais poreikiais, tikėtina, kad jie įpras vieni prie kitų. Tai leistų ir tolimesniame gyvenime paisyti skirtingus poreikius turinčių asmenų interesus. Tačiau dažnai judėjimo ar kitas negalias turintys ar jas įgiję paaugliai yra priversti mokytis namuose. Mokymasis namuose yra diskriminuojanti praktika neįgaliųjų atžvilgiu. Šis empirinis tyrimas parodė, kaip patys judėjimo negalią turintys mokiniai jaučiasi mokymaisi namuose ir su kokiais aplinkos pritaikymo trūkumais jie susiduria švietimo įstaigose.

Aš dabar mokausi namie ir man labai trūksta mokyklos. Net ir dabar – mielai pasėdėčiau matematikos „kontrolinyje“ (T. 16, su negalia 4 metai).

Labai patiko mokykla. Labai man trūksta atmosferos, draugų, mokyklos aplinkos, bendravimo (E. 15, su negalia 4 metai).

Stebina tai, kad net ir specialiesiems poreikiams pritaikytose mokyklose, judėjimo negalią turintys mokiniai nesijaučia patogiai.

<...> ten, kur mokausi, specialiujų poreikių mokykla, tai viskas turėtų būt pritaikyta. Bet taip nėra. Šeši balai pritaikymui iš dešimties (J. 16, negalia įgimta).

Vaikas ar paauglys dėl judėjimo ar kitos negalios patiria sveikatos problemų ir emocijų išgyvenimų, o mokymasis namuose jį izoliuoja. Negalia nėra indikacija skirti mokymąsi namuose. Dažnai tokiems mokiniams netgi patariama nelaikyti brandos egzaminų, tada jie negauna atestato, o tik mokymosi pasiekimų pažymėjimą, su kuriuo netenka galimybės siekti nemokamo aukštojo mokslo (Plaisance 2007: 3). Dėl nepritaikytos mokyklų aplinkos neįgaliesiems, kuriems nustatytas sunkus ar vidutinis negalios lygis (ypač turintiems judėjimo funkcijos sutrikimų), dažniausiai skiriamas mokymas namuose.

Yra tikrai buvę atvejų, kad atsisako priimti direktorius, <...> motyvuoja tu, kad nėra pritaikyta aplinka, nėra lifto ar keltuvo, bet tai yra padaroma, reikia tik geranoriškumo. Turėjom vieną berniuką po traumos, vaikas buvo sveikas, važiuodamas su keturračiu patyrė stuburo traumą. Protingas vaikas, jis mokosi fizikos, chemijos ir norėtų žinias gilinti, mokytis gimnazijoje. Tai jo miesto gimnazija atsisakė priimt dėl to, kad jis juda vežimėlyje. O vaikas <...> tikrai galėtų mokytis aukštojoje mokykloje, galėtų baigti gimnaziją. Tai buvo didžiulė trauma ir tėvams, ir vaikui <...> psichologinė <...> tokie atvejai mus šokiravo. Būna, kad vaikai, net ir mokytojai, o kartais ir administracija kažkaip negeranoriškai žiūri. Gal tai daugiau vienietiniai atvejai, bet yra, tokių problemų tikrai yra (socialinė pedagogė).

⁷ Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pranešimas spaudai: https://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/naujienos_1/pasaulio-svietimo-forume-apsispresta-del-ateities-svietimo-gairiu-, žr. 2019 m. gruodžio 16 d.

Kai judėjimo negalių turintys paaugliai mokosi namuose, klasės draugų dažnai yra visiškai pamiršami, nėra kviečiami į mokyklos ar klasės renginius, ekskursijas. O jei ir yra kviečiami, tai dažnai į juos žiūrima kaip į sergančiuosius, nesavarankiškus, kitoniškus, jie tampa lyg papildomos problemos sveikųjų grupėje.

PATYČIOS MOKYKLOJE: JUDĖJIMO NEGALIŲ TURINČIŲ PAAUGLIŲ ASMENINĖS PATIRTYS

Mokykla, pasak P. Bourdieu ir J. C. Passeron'o (1990), veikia kaip didelė klasifikuojanti mašina, kuri ne tik suskirsto žmones į skirtingas socialines grupes, bet ir padeda įtvirtinti esamą socialinę struktūrą, paslėpdama galios santykių įtaką vykstantiems įtraukties ir atskirties procesams (Petrušauskaitė 2014: 14). Judėjimo negalių turintys paaugliai sulaukia patyčių iš sveikųjų arba lengvesnę negalių turinčių paauglių. Patiriantiems patyčias informantams galima priskirti nuolankios aukos rolę. Būdami nuolankios aukos pozicijoje, paaugliai nenori eiti į mokyklą, yra nervingi tiek joje, tiek namuose (Girdvainis 2012: 9). Šis tyrimas rodo, kad būtent mokyklose judėjimo negalių turintys paaugliai sulaukia patyčių. Tyrimo duomenys atskleidė, kad mokykloje turima fizinė negalia yra gretinama su psichikos sutrikimais, sąmoningai klijuojamos „bepročio“ etiketės, nuvertinami mentaliniai ir analitiniai gebėjimai.

Mano judėjimas yra sutikęs ir ranką skauda dabar. Kai negaliu susidėti daiktų, tai iš manęs juokiasi: „O, aš susidėjau, o tu – ne.“ <...> Suprask, kad aš neįgali ir dar vos ne beprotė, kad nemoku susidėti daiktų, nes man skauda ranką (L. 13, su negalia 3 metai).

Juokėsi iš manęs. Su manim niekas nenorėjo bendrauti... kad aš invalidė. Visą laiką viena būnu... (V. 18, su negalia 4 metai).

Kai kurie informantai pabrėžia, kad jie yra ne tik kitų nuvertinami, bet dauguma neįgalumą vis dar suvokia medicininio požiūriu, vartoja „invalido“ sąvoką. „Invalidas“ – tiek anglų, tiek prancūzų kalbose suprantamas kaip „neveikiantis“, „nefunkcionuojantis“, „negaliojantis“ ir šiuolaikinėje visuomenėje sąvoka jau nėra vartojama negalių turintiems asmenims apibūdinti.

Ypač sunkią judėjimo negalių turintys informantai, paklausti apie patirtas patyčias, sunkiai valdo emocijas, kiti – ima mikčioti, sutrinka kalba, nors atsakinėdami į kitus klausimus kalba kuo aiškiausiai.

Čia įdomus klausimas [mikčioja]. <...> Na, buvo, buvo tokių variantų. Tai buvo sprendžiama. Socialinė darbuotoja pasikvietė tuos vaikus. Kvietė ir mane į pokalbius, aiškino <...>. Stengiasi padėti specialistai tokiais atvejais. O mano klasės draugai... jei kažkas nepasiseka, tai iškart: „Ai, tu čia nieko nemoki.“ Iš karto parodo savo neigiamą požiūrį [mikčioja] <...> žodinis, žodinis [mikčioja] tas dalykas <...> – tas nuvertinimas stiprus <...> [mikčioja], bet dabar lyg ir geriau jau kiek (J. 16 m., negalia įgimta).

Informanto (J. 16) motina taip pat neslėpė nuoskaudų dėl klasėje patiriamų patyčių ir ignoravimo. Liūdniausia, kad tai jaučiama ne tik iš klasėje besimokančių mokinių, bet ir jų tėvų.

Pamenu, kai tarp klasės tėvų internetinėje erdvėje sukurtume forume užvirė diskusija, kad mano vaikui nereiktų leisti fotografuotis bendroje kalėdinėje klasės nuotraukoje. Kaip gi čia dabar bus, Kalėdos, šventės, visi pasipuošę, laimingi, o čia – neįgalus vaikas sėdi šalia, taigi visa šventinė nuotaika iš karto sugadinta (J. 16, motina).

Vyresnių, įgimtą negalią turinčių, ekspertų nuomonė apie patirtas patyčias mokykloje mažai kuo skiriasi nuo paauglių išgyvenimų.

Aš turėjau tvirtą savo nuomonę, tai man tos patyčios pro vieną ausį įeina, pro kitą išeina. Dar atkerti ką nors, nepasimeti toj situacijoje. Būdavo tokių atvejų, kai mėgdavom pasportuoti visi. Jeigu ten kas nors pasityčioja, tai aš sakau, einam prie štangos, ir jeigu tu iškelsi daugiau už mane, tada aš pripažinsiu, kad esu toks, kokiu tu mane pavadinai (R. 29).

Juokdavosi iš manęs, jei geresnę pažymį gaudavau. „O, durnė gavo dešimt!“ <...> Labai kirsdavo per pasitikėjimą savimi, atrodo, kad tikrai man iš gailėsčio tuos pažymius rašo. Nors turėjau ir blogų pažymių, priklausė nuo dalyko. <...> Žeisdavo ir užgauliojimai – „durnė, invalidė“; ar palinkėjimai – „blogų atostogų“. Net raminaujamų vaistų reikėjo. Nerimas, baimė, košmarai, mintys apie savižudybę, depresija... Tai tęsėsi, galima sakyti, iki 10 klasės. <...> Kartais ir dabar, net daug metų praėjus, dar jaučiuosi juokinga kitiems žmonėms. Atrodo, kad nemoku bendrauti (J. 29 m, negalia įgimta).

Apibendrinant galima teigti, kad patyčios yra itin skaudi patirtis, lemianti habitus skilimą. Tai pasireiškia ne tik augančiu nepasitikėjimu savimi ir savo fizinėmis galimybėmis. Patyčias patiria tiek įgimtą, tiek įgytą judėjimo negalią turintys paaugliai. Patyčios veda judėjimo negalią turintį paauglį prie socialinės izoliacijos, mokyklos keitimo ir mokymosi namuose. Tačiau vis dėlto didžiausia mokymosi namuose priežastis yra švietimo lauko erdvės nepritaikymas judėjimo negalią turinčiam mokiniui.

IŠVADOS

1. Bendrojo lavinimo mokyklos yra orientuotos į sveikus mokinius, neretai pamirštami judėjimo ir kitas negalias turintys moksleiviai. Bendrojo lavinimo mokyklose trūksta pagalbinių judėjimo priemonių: nuožulnių įvažiavimų, kad laisvai būtų galima patekti į mokyklą, liftų, kad būtų galima pasiekti skirtinguose aukštuose esančius kabinetus, neįgaliesiems pritaikytų tualetų. Įgijus negalią paaugliui net reikia keisti mokyklą. Neretai dėl to judėjimo negalią turinčius paauglius atsisakoma priimti į švietimo įstaigą arba jie tik formaliai figūruoja mokyklos mokinių sąrašuose, nes nelanko ar retai lanko mokyklą.

2. Neturint galimybės mokytis kartu su sveikaisiais, apribojamas bendravimas su bendraamžiais, stiprėja menkavertiškumo ir vienatvės jausmas, prarandama galimybė puoselėti fizinius ir mentalinius gebėjimus, didėja priklausomybė nuo aplinkinių.

3. Remiantis mokslinės literatūros analize ir empiriniu tyrimu, galima patvirtinti visuomenėje kartais sklindančias nuostatas, kad integruotas sveikų ir negalią turinčių mokinių ugdymas sumažintų patyčių problemą, nes negalią turintis mokinys sveikų mokinių terpėje ilgainiui taptų natūraliu toleranciją skatinančiu reiškiniu. Švietimo įstaigų tinkamas aplinkos pritaikymas užtikrintų vienodas galimybes ne tik negalią turintiems mokiniams, bet ir neįgaliesiems asmenims dirbti mokykloje, ar negalią turintiems tėvams dalyvauti tėvų susirinkimuose ir ugdymo įstaigos socialiniame gyvenime.

Gauta 2019 12 30

Priimta 2020 04 07

Literatūra

1. Abercrombie, N.; Hill, S.; Turner, S. B. 2006. The Penguin Dictionary of Sociology. London: Penguin Books. Prieiga per internetą: <https://text-translator.com/wp-content/filesfa/Dic-of-Sociology.pdf>
2. *Alternatyvi ataskaita dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje*. Prieiga per internetą: https://draugija.lt/wpcontent/uploads/2016/01/JT_Neigaliuju_teisiu_konvencijos_Alternatyvioji_ataskaita-1.pdf (žiūrėta 2019.12.16).

3. Aujoulat, I.; Doumont, D. 2009. *Maladie chronique, adolescence et risque de non-athésion: un enjeu pour l'éducation des patients! Le cas des adolescents transplantés*. Service Communautaire de Promotion de la Santé avec le soutien de la Communauté française de Belgique.
4. Bourdieu, P.; Wacquant, L. 2003. *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos.
5. Bourdieu, P.; Passeron, J. C. 1990. *Reproduction in Education and Society*. London: Sage Publications. Prieiga per internetą: <https://www.public.iastate.edu/~carlos/607/readings/bourdieu1.pdf>.com (žiūrėta 2019.10.31).
6. Brazienė, R.; Mikutavičienė, I. 2013. „Lietuvos jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką: švietimo, darbo ir užimtumo politikos aspektas“, *Viešojo politika ir administravimas* 12(1): 108–115.
7. Friedman, S. 2015. 'Habitus Clivé and the Emotional Imprint of Social Mobility', *Sociological Review* 64: 129–147. Prieiga per internetą: <https://www.thesociologicalreview.com/blog/what-is-the-habitus-clive.html> (žiūrėta 2019.12.06).
8. Girdvainis, G. 2012. „Patyčios tarp mokinių bendrojo lavinimo mokykloje: samprata, dalyviai, priežastys ir padariniai“, *Socialinis ugdymas* 5: 18–29.
9. Hallahan, D. P.; Kauffman, J. M. 2003. *Ypatingieji mokiniai*. Vilnius: Alma littera.
10. *Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių komiteto konvencijos rekomendacijos Lietuvai*. Prieiga per internetą: https://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335882 (žiūrėta 2019.11.19).
11. Lanners, M.; Lanners, R. 2008. 'Éducation et soutien à la parentalité. Les attentes des parents ayant un enfant handicapé', *La revue internationale de l'éducation familiale* 1(23): 15–38. Prieiga per internetą: <https://www.cairn.info/revue-internationale-de-l-education-familiale-2008-1-page-15.htm> (žiūrėta 2019.12.01).
12. Matulionis, A. V.; Subačiūtė, S. 2015. „Judėjimo negalių turinčių paauglių socializacijos patirtys reabilitacinėje įstaigoje“, *Filosofija. Sociologija* 2(28): 164–173.
13. Petrušauskaitė, V. 2014. *Ankstyvas romų vaikų pasitraukimas iš švietimo sistemos Vilniaus mieste: švietimo lauko analizė*. LSTC.
14. Pivorienė, J. 2003. „Integracijos modeliai: nuo medicininės reabilitacijos ir finansinės kompensacijos prie visuuminio požiūrio į neįgalumą“, iš *Socialinio neįgalumo aspektai: žmogui reikia žmogaus*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
15. Pivorienė, J. 2001. *Judėjimo negalių turinčių asmenų socialinė integracija*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
16. Plaisance, É.; Zaffran, J. 2007. *Quelle école pour les élèves handicapés?* Paris: La Découverte. 181 p. Prieiga per internetą: <https://rfp.revues.org/912> (žiūrėta 2019.12.22).
17. Rėklaitienė, D.; Karpavičiūtė, S.; Požėrienė, J. 2011. „Fiziškai neįgalųjų gyvenimo kokybė darbinės veiklos ir šeiminių padėties aspektais“, *Filosofija. Sociologija* 22(2): 187–197.
18. Ruolytė-Verschoore, R. 2012. *Neįgalųjų patirtys švietimo sistemoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
19. Ruškus, J.; Mažeikis, G. 2007. „Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas“, iš *Kritinės patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
20. Ruškus, J. 2002. *Negalios fenomenas*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
21. Subačiūtė, J. 2016. *Skilęs habitus judėjimo negalių turinčių paauglių socialiniame lauke*. Kauno technologijos universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos socialinių tyrimų centras.
22. *Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pranešimas spaudai*. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/naujienos_1/pasaulio-svietimo-forume-apsispresta-del-ateities-svietimo-gairiu (žiūrėta 2019.12.16).
23. Viluckienė, J. 2015. „Negalių turinčių IT vartotojų skaitmeninė atskirtis kaip socialinės nelygybės forma“, *Filosofija. Sociologija* 26(4): 314–321.
24. Viluckienė, J. 2012. „Judėjimo negalių ženklinantis atributas – vežimėlis. Fenomenologiškai grindžiamo sociologinio supratimo galimybės“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2(31): 265–277.
25. Viluckienė, J. 2011. *Judėjimo negalių turinčių asmenų fenomenologinė pasaulio analizė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
26. Viluckienė, J. 2008. „Iškūnyta socialinio modelio negalios samprata“, *Filosofija. Sociologija* 19(4): 45–52.
27. Žalkauskaitė, U. 2016. *Perėjimo iš švietimo sistemos į darbo rinką fenomenas Lietuvoje: neįgalaus jaunimo atvejis*. Kauno technologijos universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos socialinių tyrimų centras.

JURGITA SUBAČIŪTĖ

Social Experiences of Adolescents with Mobility Disabilities in the Field of Education

Summary

This article analyses the socialization experience at school of 12–18-year teenagers with movement disabilities, and is based on the capital theory by sociologist P. Bourdieu and the concepts of field and habitus. It also deals with home schooling and the adaptation of environment at education institutions. It goes into depth of the effect the bullying has on the socialization process of an adolescent with a disability.

Keywords: bullying, disabilities, education, field, habitus